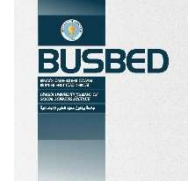

Makalenin Türü : Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi : 11.05.2023
Kabul Tarihi : 19.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1295554>

OSCAR WILDE'İN *DORIAN GRAY'İN PORTRESİ* ROMANINDA VİKTORYA ÇAĞI AHLAK ANLAYIŞI VE YAŞAM TARZI *

Şahin KIZILTAŞ¹

ÖZ

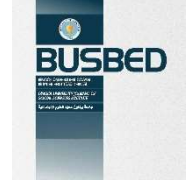
İngiliz tarihinin neredeyse bir yüzyılımı kapsayan ve insanlık tarihini derinden etkileyen Viktorya Çağı (1837 - 1901), dünya tarihinde, sanayileşme, kapitalizm ve emperyalizm kavramlarının ve pratiklerinin doruğa çıktığı bir dönemin adıdır. İngiltere'de gerek toplumun gerekse bireyin değişim ve dönüşümüne olumlu anlamda katkı sağlayan sanayileşme ve kapitalizmin, öte yandan toplumun/bireyin kültürel ve ahlaki açıdan yozlaşmasına ve çöküşüne de zemin hazırladığı elbette ki yadsınamaz. Yaşam tarzları, yönelimleri, değer yargıları ve ahlak anlayışları birbirinden farklı olan toplumun bütün katmanları bu dejenerasyondan doğrudan ya da dolaylı olarak etkilenir. Toplumsal yapıdaki sınıfsal hiyerarşinin en tepesinde konumlanan seçkin sınıfın ülkenin zenginliklerine sahip olması ve alt sınıfların ise bu tür maddi olanaklardan büyük oranda yoksun olması, bu yozlaşmanın insanlar arasında hızlı bir şekilde yayılmasına yol açar. Bu da yaşam tarzıyla düşünce yapısı çelişen ikiyüzlü bir toplumun ortaya çıkmasına neden olur. Bundan dolayıdır ki günümüzde bile Viktorya Çağı denildiğinde insanların aklında olumsuz bir imge belirir. Bu çalışmada, Geç Viktorya Çağı'nın önemli yazarları arasında gösterilen Oscar Wilde'in *Dorian Gray'in Portresi* adlı romanında toplumsal yaşam ve ahlak anlayışı, dönemin koşulları göz önünde bulundurularak, irdelenecektir. Bununla beraber gerek düşünsel gerekse pratik anlamda benimsediği aykırı yaşam tarzıyla Viktorya Çağının değer yargıları ile çelişen/çatışan yazarın yaşadığı döneme getirdiği eleştirel bakış çalışmamızda tartışılacaktır. Ayrıca dönemin ahlak anlayışının romanda ne şekilde yansıtıldığı çalışmanın odak noktalarından biri olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Viktorya Çağı, Viktorya Ahlakçılığı, Oscar Wilde, Dorian Gray'in Portresi

* Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu tarafından 8-10 Haziran 2022 tarihlerinde düzenlenen 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Kongresi'nde sunulan "Bir Anti-Viktoryan Yazar Olarak Oscar Wilde: *Dorian Gray'in Portresi*'nde Viktorya Çağı'na Eleştirel Bir Bakış" başlıklı sözlü bildirinin gözden geçirilmiş ve genişletilmiş versiyonudur.

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, skiziltas@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7836-1231>

Article Type : Research Article
Date Received : 11.05.2023
Date Accepted : 19.10.2023

<https://doi.org/10.29029/busbed.1295554>

VICTORIAN MORALITY AND LIFESTYLE IN OSCAR WILDE'S *THE PICTURE OF DORIAN GRAY**

Şahin KIZILTAŞ¹

ABSTRACT

The Victorian Age (1837–1901) – prevailed almost a century of British history and has deeply affected the history of humanity – is the name of an era in the world history which the concepts and practices of industrialisation, capitalism and imperialism are culminated. The industrialisation and capitalism positively contribute to the change and transformation of both society and person. On the other hand, it cannot be ignored that they set ground for cultural/moral corruption and decadence of society and person. All the classes of society whose lifestyles, tendencies, values, and moral sentiments differ from each other are – directly or indirectly – influenced from this degeneration. The possession of elite class positioned at the top of the class hierarchy of social structure to the wealth of the country and the deprival of lower classes from such type of economic potential lead to a rapid spread of the corruption among people. And it gives rise to a hypocrite society whose lifestyle and frame of mind conflicts. This is why, today, an unfavourable image takes shape in the minds of people when someone utters ‘Victorian Age’. In this study, considering of the conditions of the age, the social life and moral understanding in *The Picture of Dorian Gray*, the novel of Oscar Wilde who is accepted among the important writers of Late Victorian Age will be scrutinised. However, the critical view of the writer who contradicts/conflicts with value judgements of Victorian Age with his both practically and intellectually inconsistent life style will be discussed in our study. Furthermore, how the morality of the age has been reflected in the novel will be among the focal points of the study.

Keywords: Victorian Age, Victorian Morality, Oscar Wilde, The Picture of Dorian Gray

* It is the revised and extended version of the oral presentation, *Oscar Wilde as an anti-Victorian writer: A critical perspective to the Victorian Age in the Portrait of Dorian Gray*, presented in the 1. International Congress of Social Sciences organized by Bitlis Eren University Vocational School of Social Sciences in 8-10 June, 2022.

¹ Assist. Prof. Dr., Bitlis Eren University, Faculty of Science and Arts, skiziltas@beu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7836-1231>

1. GİRİŞ

Viktorya Çağı, genel anlamda, Kraliçe Viktorya'nın İngiltere Kraliçesi olarak hüküm sürdüğü 1837 – 1901 yılları arasındaki dönem olarak kabul edilir. Ancak bazı tarihçiler dönemi Kraliçe Viktorya'nın tahta çıktığı 1837 yılı olarak değil, muhtemelen politik etkisinden dolayı, 1832 Reform Yasası ile başlatır (Mitchell, 2009, s. 3). 19. Yüzyılın neredeyse 2/3'ünü kapsayan bu dönem ülkede, tarihsel, politik, dinsel, bilimsel, kültürel ve edebi anlamda oldukça önemli olayların yaşandığı bir zaman dilimi olarak bilinir. Bu olaylar toplumsal yapıda çok ciddi ve kökten değişikliklere neden olur ve adeta eski dönemin sona ermesine ve yeni bir dönemin başlamasına yol açar. Öyle ki Thomas Carlyle (1831) henüz 1831 yılında *The Edinburgh Review*'de yayınladığı *Characteristics* başlıklı makalesinde eskinin hükmünün kesin bir şekilde verildiğini ve eskinin artık öldüğünü ileri sürer.

Sally Mitchell'a göre (2009, s. 1) Viktorya dönemine ciddi anlamda etkisi olan üç önemli olay vardır. Birincisi ulusal gurura yol açan Napolyon'a karşı kazanılan 1815 Waterloo zaferidir. İkincisi İngiltere'yi tarım toplumu olmaktan çıkarıp endüstri toplumuna dönüştüren ve dünyanın en büyük ekonomik gücü haline getiren Sanayi Devrimidir. Son olarak da insanların seçme ve seçilme haklarını düzenleyerek İngiltere'nin demokratik bir toplum olmasına katkı sağlayan 1832 Reform Yasası'dır.

Bu siyasi ve toplumsal olayların toplumun her katmanında ciddi bir değişime yol açtığı oldukça açıktır. Hatta Wilson (2002) özellikle de sanayileşme süreciyle beraber İngiltere'nin başlattığı bu dönüşümün tüm dünyayı etkilediğini ve Avrupa'nın diğer ülkelerine de öncülük ettiğini söylerken bu dönüşümün boyutlarına dikkat çeker. Ülkede, bu çağda geleneksel olduğu için eski kabul edilen, birçok şey yerini modern ve yeni olana bırakır. Örneğin İngilizlerin Geleneksel Muhafazakarlık anlayışında kutsal kabul edilen ve korunması gereken üç temel yapının/kurumun (Monarşi, Kilise ve Aristokrazi) geçmiş ile karşılaştırıldığında çok belirgin bir şekilde değiştiği ve dönüştüğü gözlemlenir. Örneğin daha önceden ekonomik olarak son derece etkin ve güçlü olan ve geniş topraklara egemen olan aristokrat sınıfı, sanayi devrimiyle beraber ekonomik gücünün önemli bir kısmını kaybeder. Orta sınıfın kentlerde küçük çaplı atölyelerde başlayan üretim macerasının zamanla büyük çaplı fabrikalara dönüşmesi, ülkenin tarım toplumundan sanayi toplumuna geçişini hızlandırır. Bu da tarım toplumunda her anlamda güçlü olan toprak aristokrasisinin ülkedeki ekonomik gücünü ve ağırlığını ilk başlarda orta sınıfa, daha sonra sanayi aristokrasisi olarak da tanımlanan burjuva sınıfına kaptırmasına yol açar.

Toprak aristokrasisi sadece ekonomik gücünü değil bunun doğal sonucu olarak ülkedeki siyasal gücünü de kaybetmeye başlar. Çünkü ekonomik anlamda güçlenen endüstri aristokrasisi, ya da orta sınıf, ülkenin siyasetinde de söz sahibi olmayı amaçlar. O dönemlerde mevcut düzenden hoşnut olmayan işçi sınıfının eylemleriyle ülkede iç kargaşa çıkar ve işçi sınıfı Çartizm Hareketi adı altında örgütlü bir yapıya kavuşur. Eylemlerinin dozunu arttıran işçiler taleplerini ulusal dilekçelerle parlamentoya iletir. Ancak bu talepler daha çok endüstri aristokrasisinin siyasal taleplerine hizmet eder. İşçilerin bu talepleri, eylemlerin şiddet içerikli oluşunu da göz ardı etmeyen parlamento tarafından kabul görür ve parlamento çıkarmış olduğu 1832, 1867 ve 1884 Reform Yasalarıyla toplumun geniş kısmına kademeli olarak seçme ve seçilme hakkını da içeren birtakım siyasal haklar verir. Bu bir bakıma geleneksel aristokrasinin ve feodalizm düzeninin çöküşü anlamına gelir.

Daha açık ifade etmek gerekirse sanayileşme süreciyle başlayıp siyasal hamlelerle elde edilen bu kazanımlar, ülkenin demokratik topluma dönüşümüne politik açıdan zemin hazırlar. Dolayısıyla bu yasaların ardından toplumu monarşik ve aristokrat bir toplum olarak değil demokratik bir toplum olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Çünkü daha önceleri parlamentoda temsil edilmeyen halk, bu yasaların kendilerine sunduğu seçme ve seçilme hakkıyla temsilcilerini parlamentoya göndermeyi başarmıştır. Fakat parlamentoya giren bu temsilciler, gerçek anlamda halkın temsilcileri değil, toprak aristokrasisinin siyasi gücünü zayıflatmayı ve ülke yönetimindeki etkin gücünü kırmayı amaçlayan endüstri aristokrasisidir.

Ancak şunu da gözden kaçırmamak gerekir ki dönemin toplumunu ve politik düzenini tam anlamıyla demokratik olarak tanımlamak doğru değildir. Zira, Bağçeci'nin (2020) de değindiği gibi halk o dönemde Avam Kamarası olarak bilinen alt meclise parlamentolar seçer. Ancak bu meclisin üstünde Lordlar Kamarası adı verilen ikinci ve daha etkin bir meclis vardır ve Avam Kamarasının her kararını veto etme yetkisine sahiptir. Bugün bile daha yetkili olan Lordlar Kamarası halk tarafından seçimle değil büyük oranda kral/kraliçe tarafından atama yoluyla belirlenir ve üyeleri babadan oğula geçen lord unvanındaki kişilerdir.

Öte yandan toplumsal yapının yanı sıra dönüşüm yaşayan diğer bir kurum da kilisedir. Viktorya döneminde halkın genel anlamda düzenli olarak kiliseye giden ve Hristiyanlığın gereklerini yerine getirmeye çalışan dindar bir toplum olduğu bilinir. Ancak geleneksel Hristiyanlık anlayışının bu dönemde kabuk değiştirdiği ve farklı mezhep / kilise olarak da tanımlanabilecek inanışların ortaya çıktığı ve toplumda karşılık gördüğü söylenebilir. Üstelik bu dönem aynı zamanda Hristiyanlık ve Tanrı inancının sorgulanmaya başlandığı bir dönemdir. Elbette ki insanların inanç dünyasındaki bu ciddi değişimin çok çeşitli nedenleri vardır. Ancak bunun daha çok bilimsel alandaki gelişmeler ve tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş ile ilintili olduğu ifade edilebilir.

Bu çağı toplumsal hareketliliğin yoğun olarak yaşandığı bir çağ olarak tanımlamak mümkündür. Çünkü sanayileşmenin ve beraberinde ekonomik kaygıların doğal bir sonucu olarak halk kırsal bölgelerden özellikle sanayi kentlerine akın eder ve bu da ülkenin demografik yapısında oldukça ciddi bir değişime neden olur. Demografik yapıdaki bu değişimle paralel olarak insanların dinsel duyarlılıkları, algıları, yaşam tarzları ve değer yargıları yeni yaşam alanlarına uygun olarak dönüşür. Kırsalda düzenli olarak kiliseye devam eden insanların kilise ile olan ilişkileri kent yaşamının yoğunluğundan ve ağır çalışma koşullarından ötürü sekteye uğrar. Zaten yeni yeni oluşan kent yerleşkelerinde ve kültüründe kilise öncelikli ve ihtiyaç duyulan bir sosyal alan olmaktan çıkmıştır. Nitekim Mitchell'in (2009, s. 243) endüstri bölgelerinde kiliseye gitme oranının kırsala nazaran çok düşük olduğunu ileri sürerken dikkat çekmeye çalıştığı da tam olarak budur.

Aslında halkın fiziksel anlamda kilise ile olan ilişkisinin zayıflamasının temelinde, düşünsel olarak geleneksel Hristiyanlık anlayışından uzaklaşma da önemli bir etkidir. Örneğin bu çağda Charles Darwin'in biyoloji alanındaki çalışmaları ve ortaya attığı evrim teorisi Hristiyanlığın yaratılış konusundaki önermelerini tartışmaya açmış, Darwin'in tezlerini esas alarak metafizik olguları bilimsel açıdan reddeden Thomas Henry Huxley'nin çalışmaları da benzer şekilde Hristiyanlık öğretilerini sarsmıştır. Bu da haliyle düşünsel anlamda Hristiyanlık inancını sorgulamaya başlayan Viktorya toplumunun kilise ile olan bağlarını zayıflatmıştır.

Bu dönemde dinden uzaklaşan bir kitlenin varlığından söz edilebileceği gibi, geleneksel Hristiyanlığın revize edilmiş farklı fraksiyonlarına yönelen azımsanmayacak bir kitleden de söz edilebilir. 19. Yüzyılın ortalarında toplumun büyük bir kısmı her ne kadar ülkenin resmi kilisesi olan Anglikan Kilisesine bağlı ise de Katolikler, Baptistler, Metodistler, Presbiteryenler, Kuveykılar, Üniteryenler gibi Anglikan Kilisesini kabul etmeyen ayrılıkçı mezheplere/fraksiyonlara tabi olanların sayısı da hayli fazladır. Anglikan Kilisesini kabul edip de farklı bir bakış açısıyla Anglo-Katolikliğe dönüşen Oxford Hareketi mensuplarının dinsel yaklaşımları da zamanla yeni bir fraksiyon olarak belirir. Parlamento'nun Anglikan Kilisesini güçlü kılmak için almış olduğu mali kaynak aktarmak ve din adamlarının sayısını arttırmak gibi tedbirler dahi halkın Anglikan Kilisesi özelinde dinsel duyarlılığının artmasını sağlamaz ve ülke önceki yıllarda baskın olan dindar kimliğinden yavaş yavaş uzaklaşır.

Viktorya çağında siyasal yapı ve kilise ile birlikte belki de en çok değişim geçiren, kuşkusuz toplumun ahlaki yapısı ve değer yargılarıdır. Öyle ki 'Viktorya Ahlakçılığı' bugün bile dönemi neredeyse tek başına tanımlayan önemli bir kavram olarak ele alınır. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki ahlak kavramının Viktorya çağı özelinde olumsuz bir karşılığı bulunmaktadır. Nitekim Xiao (2015) kavramın dar kafalılık, kendini beğenmişlik, cinsel cahillik gibi aşağılayıcı ve kötüleyici bir sıfat olarak kullanıldığını belirtir.

Bu çağda toplumun farklı katmanlarının yaşam tarzları arasındaki son derece belirgin bir uçurum vardır ve bu da dönemin 'çelişkilerle dolu bir çağ' olarak tanımlanmasına yol açar. Üst sınıfın yaşam tarzı ile orta ya da alt sınıfların yaşam tarzı arasındaki fark Viktorya toplumunun ikiye bölünmüşlüğü olarak betimlenmesine neden olur. Çünkü toplum, üst tabakaya mensup insanların şatafatlı bir yaşam sürmelerine tanıklık ederken, alt tabakanın sefaletine ve yoksulluğuna karşı sessiz ve tepkisizdir. Benzer şekilde aynı toplum bir yandan aile kavramının kutsallığına vurgu yaparken, bir yandan da toplumda yaygınlaşan fahişeliğe göz yumar. Evlilik kurumuna özel bir değer atfeden ancak evlilik dışı ilişkileri de görmezden gelen yine aynı toplumdur. Dahası bütün bu çelişkileri uzun yıllar boyunca yaşayan Viktorya toplumu, erdemli görünmekten ve namusluluk taslamaktan da geri durmaz. Nitekim Láng (2015) bastırılmış cinsellik, homoseksüellik, fahişelik, namusluluk taslama ve ikiye bölünmüşlük kavramlarını çağın temel sorunları olarak öne çıkarırken toplumda yaygın olan bu ahlaki çarpıklığı vurgulamaya çalışır.

Toplumdaki bu ahlaki yozlaşmayı ve evlilik dışı ilişkileri daha somut olarak ele alan Gertrude Himmelfarb (1988, s. 224); George Eliot, Thomas Carlyle, John Ruskin ve John Stuart Mill gibi entelektüel dünyanın popüler isimlerinin özel yaşamlarındaki yasak ilişkilerini bu yozlaşmaya örnek olarak sunar. Aile ve evlilik kurumlarını yasalarla koruma altına alacak kadar kutsal kabul eden ve onlara önem atfeden Viktorya toplumunun, toplumda saygın yeri olan kişilerin illegal ilişkilerine nispeten kayıtsız kalması ikiye bölünmüş bir tutum olarak kabul edilir ve Viktorya çağının ahlak anlayışının bugün bile tartışılmasına neden olur. Himmelfarb (1988, s. 223) bu ikiye bölünmüşlüğü 'ahlaksızlığın erdeme ödediği bir bedel' ve 'törenin ahlaka bir saygı göstergesi' olarak niteler. Bu aslında ikiye bölünmüşlüğün bir bakıma meşrulaştırılması anlamına gelmektedir.

Bu dönemde aynı ülkede yaşam olanakları açısından birbirinden ayrı iki farklı sınıf yaşamaktadır. Zengin sınıf her şeye çok kolay erişebilirken yoksullar için imkanlar oldukça kısıtlıdır. Zenginler geleneksel Hristiyanlık inancının bir gereği olarak yoksullara yönelik çeşitli yardım organizasyonları düzenleyip bilinçaltılarındaki o suçluluk ve sorumluluk psikolojisinden kurtulmaya çalışır. Ancak özellikle de zengin kadınların kendi aralarında organize ettiği bu yardım faaliyetleri vicdani bir gereklilik olmaktan çok gösteriş ve toplumda daha saygın bir statüye kavuşma amaçlıdır. Genelde statü ve zenginlik bakımından en üst düzeydeki kadınlar tarafından organize edilen bu etkinliklere nispeten daha düşük konumda olanların katılması da kendileri açısından bir toplumsal statü göstergesidir ve bu nedenle de yardım faaliyetlerinin toplumun tüm katmanları tarafından görülmesi için çaba gösterirler. Kötü koşullarda yaşamını sürdüren yoksul insanların çektiği sıkıntılar elbette ki zengin insanların ilgi alanına girer ancak öncelikli değildir. Zaten yardım faaliyetleri belirli aralıklarla düzenlenir ve sık değildir. Geri

kalan zamanlarda zengin sınıf halkın yoksul yaşamına sırt çevirip kendi lüks, şatafatlı ve gösterişli dünyalarına geri döner.

2. OSCAR WILDE VE *DORIAN GRAY'İN PORTRESİ*

1854 yılında İrlanda'da doğan Oscar Wilde, her anlamda karmaşık bir yaşam tarzı ve kültürünün egemen olduğu böylesi çelişkilerle dolu bir toplumda dünyaya gelmiş ve yaşamının önemli bir kısmını da burada geçirir. Varlıklı ve eğitilmiş bir aileden gelen Wilde, Trinity Koleji ve Oxford Üniversitesi gibi ülkenin seçkin eğitim kurumlarında iyi bir eğitim alır. Feminin beğenileri ve görünüşü bakımından sıra dışı bir kişilik olan Wilde bugünün şartlarında bile oldukça sansasyonel sayılabilecek bir yaşam sürer. Özel yaşamındaki arkadaşlıkları ve insanlardan saklama gereği duymadığı cinsel tercihleri/eğilimleri ve bunları yapıtlarında yansıtması, toplumun değer yargıları ve ahlaki yapısı açısından sakıncalı bulunur. Nitekim yaşadığı varsayılan homoseksüel bir ilişkiden dolayı mahkemeye çıkarılır, tutuklanıp iki yıl hapis cezasına çarptırılır.

William Pater ile beraber Estetik akımın önemli isimlerinden olan Wilde başarılı bir yazar olup çok sayıda şiir, oyun ve kısa öykü yazar. Yazarın tek romanı olan *Dorian Gray'in Portresi*, yüz yılı aşkın bir zamandan beri hala tartışılmaktadır. Dahası, sanat ve edebiyat eleştirmenleri, günümüzde bile, romanın sanatsal değeri ve içeriği ile ilgili olarak birbirlerinin tersine değerlendirmeler yaparlar.

Romanın 1891 yılında yayımlanmasının ardından katı ahlak anlayışıyla bilinen Viktorya toplumunda büyük bir tartışma başlar. Toplumun önemli bir kısmı kitabı ahlak dışı olarak niteler ve kitabın toplumun değer yargılarını alt üst ettiğini ileri sürer. Bununla beraber Sir Arthur Conan Doyle, William Butler Yeats, Walter Pater gibi çok sayıda yazar ve eleştirmen de romanın, ahlaksızlık bir yana, aksine yüksek ahlaki değerleri içerdiğini iddia ederler.

Romana olumsuz bir bakış açısıyla yaklaşan okurların ve entelektüellerin gerekçelerinden biri romanda eşcinsel eğilimli söylem ve eylemlerin olmasıdır. Yazarın gerçek yaşamında eşcinsel eğilimlerinin olması ve adının Robert Baldwin Ross, Lord Alfred Douglas gibi erkeklerle homoseksüel ilişkilere karışmış olması (Lee, 2017), kitabı ahlak dışı olmakla suçlayanların temel dayanakları arasındadır. Bu, yaşam tarzı ve düşünce yapısı olarak son derece tutucu olan Viktorya toplumu açısından kabul edilebilir bir durum değildir. Zaten cinsellik kavramını dahi tabu olarak gören bu toplumun homoseksüelliği bir bakıma olumlayan ya da özendiren bir kitaba ve yazara hoşgörüle yaklaşması beklenemezdi. Dolayısıyla bu toplumsal tepkinin, dönemin ve toplumun duyarlılıkları göz önüne alınca, olağan olduğu söylenebilir.

Ancak kitaba ve yazara karşı oluşan bu tepkinin tek nedeni kitabın ahlak dışı oluşu ile ilgili suçlamalar değildir. İngiliz toplumunun Wilde'a yoğun tepki göstermesini onun İrlandalı oluşuyla ilişkilendirmek de mümkündür. Çünkü İrlandalıların İngiliz toplumu tarafından çok da sevilmediği bilinir. Öte yandan İrlandalıların da İngilizlerden pek hazzetmedikleri bilinen bir gerçekliktir. Öte yandan Wilde'ın İngilizleri sevdiği de pek söylenemez. Romanında İngilizlere karşı bu hoşnutsuzluğunu neredeyse hakaret boyutuna varacak şekilde açık eder: 'Bayan Alice Chapman rüküş giyimli, kalın kafalı biriydi. Görüldüğü zaman bir daha anımsanmayan tam bir İngiliz yüzüne sahipti. Seviyesindeki birçok insan gibi o da herhangi bir düşünceden yoksun oluşunu, neşeli ve hoş sohbet olarak kapatmaya çalışıyordu' (Wilde, 1997, s. 164) ifadesi, Wilde'ın romanda İngilizleri gayet açık bir şekilde aptal olarak nitelediğine açık bir örnek teşkil eder. Yazar romanın bir başka yerinde de İngilizler hakkında yine benzer ifadeleri kullanmaktan çekinmez: Sevgili Dorian, bunu sadece altı haftadır konuşuyorlar ve İngiliz halkının bir konuyu anlama süresi ortalama üç aydır. Her üç ayda bir konu değiştirirler (Wilde, 1997, s. 198).

Bu romana getirilen eleştirilerden biri de Wilde'ın Joris-Karl Huysmans'ın *A Rebours* adlı romanını taklit ettiği yönündeki iddialardır. Ancak Poteet (1971), *Dorian Gray and Gothic Novel* başlıklı çalışmasında romanın Graham Hough'un *A Rebours* adlı romanının kötü bir taklidi olarak değerlendirilmesinin yanlış olduğunu her iki romandan alıntılarla açıklar. Benzer şekilde Peter Ackroyd, *Dorian Gray'in Portresi*'ne yazdığı önsözde Wilde gibi bir yazarın başka bir kitabı taklit etmesinin söz konusu olamayacağını, ancak her iki kitap arasında benzerliklerin olduğunu ve Wilde'ın bu yapıttan esinlendiğini söyler (Wilde, 1997, s. 7). Aslında bu edebiyat çalışmalarında bir ölçüde anlaşılabilir ve tolere edilebilir bir durumdur ve bunu taklit olarak değerlendirmek pek de doğru değildir. Nitekim Taş (2017) Elif Şafak ile Zadie Smith arasındaki intihal iddiaları üzerine yaptığı çalışmasında, yapıtlar arasında tematik benzerliklerin kaçınılmaz olduğunu ve Smith'in bu iddiaları gülünç bulduğunu ifade ederken dikkat çektiği nokta da budur.

2.1. Yaşam Tarzı

Romanın kurgusu ve içeriği genel hatlarıyla ele alındığında, romanın Viktorya Çağı İngiliz toplumunu sosyal yapı, yaşam tarzı, gelenek-görenek, beğeni ve inanç biçimi açısından gayet açık bir şekilde eleştirdiği görülür. Viktorya Çağının yaşam tarzı Wilde'in eleştirel yaklaştığı konular arasında önemli bir yer tutar. Ahlakçı olarak bilinen/geçinen İngiliz toplumunda birbirinden çok ama çok farklı iki yaşam tarzı vardır: Bir yanda açlık, yoksulluk ve sefaletin, öte yanda ise her türlü lüks ve şatafatın egemen olduğu yaşamlar. Bu yaşam tarzları doğal olarak edebiyata ve edebi yapıtlara, özellikle de romanlara yansır. Bu dönemde alt tabakadan insanların dezavantajlı ve yoksun yaşam koşullarını ele alan romanlar olduğu gibi üst sınıfın aristokratik ve hedonist yaşam tarzlarını yansıtan romanlar da vardır. Dönemin yazarları yapıtlarında her iki yaşam koşullarını da okurlarına sunar, ancak Wilde'in bu romanda aktardığı yaşam tam anlamıyla aristokratların süslü ve gösterişli yaşantılarıdır. Yazar mekân tasvirlerinde özellikle Viktorya çağı aristokrasinin bu göz alıcı ve görkemli yaşamlarını kasıtlı olarak öne çıkarır. Örneğin roman kahramanı Lord Henry'nin evi oldukça lüks ve şatafatlıdır:

“Odanın mobilyaları meşe kaplamaydı. Krem renginde tavan vardı. Yerde uzun saçaklı bir İran halısı seriliydi. Hint ağacından yapılmış masanın üzerinde Clodion'un küçük bir heykeli, onun yanında Les Cent Nouvelles duruyordu. Büyük bir Çin abajuru ve içinde laleler olan bir vazo, şömine rafının üzerine yerleştirilmişti” (Wilde, 1997, s. 55).

Halının İran'dan, masa ağacının Hindistan'dan, abajurun Çin'den getirildiği bu odayı süsleyen heykel Fransız bir heykeltıraşa aittir. Bu betimleme insanların büyük kısmının açlık ve sefaletle boğuştuğu 'açlık dolu 40lı yıllar' (Howe, 2016) olarak tanımlanan Viktorya çağında aristokratların sürdürdüğü olağan bir yaşam tarzını yansıtır. Yazar bu ayrıcalıklı yaşam tarzını romanın başka bir yerinde detaylı bir şekilde yine okurlarına tasvir eder: “Karşıda iki pencerenin arasında abanozdan yapılmış, fildişi ve mavi lapis kakmalı Floransa yapımı bir dolap vardı. Onun yanına giderek kapağını açtı. Elleri ürkekçe çekmecenin içinde dolaştı. Siyah ve altın tozu vernikli küçük bir Çin kutusu çıkardı” (Wilde, 1997, s. 170).

Viktorya Çağı insanların yaşam alanlarına dahil ettikleri nesnelerin farklı ulus, toplum ve kültürlerden olması, onların farklı toplum ve kültürlerle olan özentilerinin bir çeşit yansımasıdır. Yazarın da bunu özellikle vurgulaması, toplumun bu yönüne dikkat çekme çabası olarak okunabilir. Ancak yazarın, toplumun bu eğiliminden hoşnut olmadığını ve yaklaşımının eleştirel olduğu söylenebilir. Örneğin başka bir ulus kültürüne fazlasıyla hayran olan roman karakterini itici bir şekilde resmeder: “Bayan Narborough, göze batan çirkinliğine karşın Lord Henry'nin zeki kategorisine soktuğu ender kadınlardan biridir. ... kızlarını onlardan daha yaşlıca fakat zengin erkeklerle evlendirmiş ve kendisini Fransız kitaplarına, yemeklerine ve Fransız ruhunu yaşamaya adanmıştı” (Wilde, 1997, s. 163).

Wilde'in roman karakterlerinin çoğu seçkin sınıftandır ve yazarın bu sınıfa bakışı genel olarak olumlu değildir. Bu karakterler başka ulusların kültürlerine ilgi duyarken kendi ülkelerindeki farklı sınıfların yaşam tarzına ve kültürel düzeylerine burun kıvrırlar. Kendileriyle bilinçaltında öteki diye niteledikleri toplumun farklı katmanlarını eşit görmezler ve aralarında uygarlık farkı olduğunu düşünürler. Bu ötekileştirilen insanların çoğu da taşrada yaşar. Yazara göre uygar olmanın yolu “kültürlü olmak ve namussuz olmaktır” (Wilde, 1997, s. 196). Köylülerin kültürlü ve dolayısıyla da uygar olmadıklarını ima eden yazar dönemin gerçeklerine ayna tutarken, uygar olmanın ikinci bir şartı olarak namussuz olmayı söyleyerek uygar olduğunu iddia eden insanlara da göndermede bulunur. Yazara göre uygar olmak namuslu olmak anlamına gelmez.

Bununla beraber yazar toplumda var olan bu tarz sınıfsal bir ayrışmayı keskin çizgilerle gözler önüne serer. Örneğin modern olmayı sadece zengin tabakaya has bir özellik olarak aktarır ve orta sınıfı dahi modern olarak görmez (Wilde, 1997, s. 85). Toplumda var olan sınıfsal ayrım oldukça belirgindir ve güzel şeyler sadece seçkin sınıfın hakkıdır: “Güzel günahlar, tıpkı güzel şeyler gibi sadece zenginlerin ayrıcalığıdır” (Wilde, 1997, s. 86). Elbette ki Wilde bunları kendi düşüncesi olarak değil, eleştirdiği ve inceden inceye alaya aldığı Viktorya çağı toplumunun bakış açısı olarak ortaya koyar.

Viktorya Çağı insanları zenginlerin bu ayrıcalığına erişebilmek ve toplumsal statülerini yükseltebilmek için çaba gösterirler ve bu onlar açısından elit bir yaşam felsefesi anlamına gelir. Gelecek ile ilgili planlamalarında bu amaçlarının yansımaları açıkça görülür. Örneğin Dorian Gray'in âşık olduğu Sbyil Vane'in Jim adındaki erkek kardeşi daha iyi bir gelecek ve zengin bir yaşam için ülkesini terk edip Avustralya'ya gitmek ister. Annesi ise oğlunu bu düşüncesinden vazgeçirebilmek için uğraş verir. Bayan Vane'in bu yaklaşımı ilk bakışta evladından ayrılmak istemeyen bir annenin çabası olarak görülür, ancak gerçek hiç de öyle değildir: “Beni üzüyorsun oğlum. Senin Avustralya'dan zengin olarak döneceğine eminim. Kolonilerde seçkin bir sosyete yoktur. Geleceğini garanti altına alınca kendini Londra'da kanıtlamalısın” (Wilde, 1997, s. 71). Oğlunun İngiliz sosyetesinden uzak kalacak olmasından kaygı duyan anne onu ikna edebilmek için son bir hamle daha yapar: “Umarım çok mutlu olursun, oğlum. Unutma ki bu senin seçimin. Hukuk Dairesi'ne de girebilirdin. Hukukçular çok saygın insanlardır ve genellikle ülkenin en iyi aileleriyle yemek yerler” (Wilde, 1997, s. 72). İyi ailelerle yemek yiyebilmeyi oğlunu

ikna edebilecek bir ayrıcalık olarak gören Bayan Vane, Viktorya Çağı İngiliz toplumunun tipik bir örneğidir ve yazarın benimsemediği bir anlayışı temsil etmektedir.

Wilde'min hoşlanmadığı ve eleştirdiği dönemin bu zengin ve seçkin sınıfı, yaşamın her türlü inceliklerinden zevk ve haz alacak hedonist bir felsefe benimsemişlerdir. Hayatları büyük oranda yemek davetlerinde, operada, hafta sonu partilerinde veya sanat galerilerinde geçmektedir. Wilde, Viktorya Dönemi seçkin sınıfının bütün olumsuzluklara rağmen taviz vermedikleri bu hazcı yaşam felsefesine dikkat çeker. Dorian Gray'in sevgilisi olan Sibyl genç bir tiyatro oyuncusudur. Bir tiyatro oyununda iyi rol yapamadığı ve başarısız bir performans sergilediği için Dorian onu terk eder. Sibyl bu ayrılığın acısına dayanamaz ve intihar eder. Ancak Dorian'ın bundan haberi yoktur. Eve döndüğünde vicdan azabı çeker ve kızını sevdiğini anlar. Ondan af dileyip onunla evlenmeye karar verir. Ancak ertesi sabah onu ziyarete gelen Lord Henry ona kızının ölüm haberini verir. Kızın kendisi yüzünden intihar ettiğinin bilincinde olan Dorian bu haberle sarsılır ve çılgınlık atar. Kızın ölümü Dorian'ı çok etkilemiştir ancak bu Lord Henry'nin pek de umurunda değildir: "... Dorian, bu yüzden sınırlarını bozmamalısın. Benimle yemeğe gel. Sonra operaya gideriz. Bu bir Patti gecesi. Herkes orda olacak. Benim kız kardeşimle gelebilirsin. Sana çok uygun bir kadındır" (Wilde, 1997, s. 103) ifadesi hedonist üst tabakanın yaşam tarzına ve öteki'ye bakış açısına güzel bir örnektir. Wilde, genç bir kızın ölümünün ardından yas tutmak yerine gündelik yaşama ve eğlenceye devam etmeyi tercih ederek ahlaki tükenmişliği gözler önüne sermektedir.

Genç bir kızın bir gece önce intihar etmesi ve buna sebep olan erkeğin yaşadığı acı ve çektiği vicdan azabı Viktorya çağı insanların hedonist yönünü sembolize eden Lord Henry için bir anlam ifade etmez. O, kendini genç bir kızın ölümünden sorumlu tutan ve ağlayan Dorian'a başka bir bayanla akşamki partiye ve operaya gitmeyi önerir. Dorian bu teklifi ilk başta kabul etmez: "Ben Sybil Vane'i öldürdüm. ... Onu sanki gırtlakımı kesmişim gibi öldürdüm. Artık güller eskisi gibi tatlı değil. Kuşlar bahçemde neşeli bir şekilde ötmüyor. ..." (Wilde, 1997, s. 104) diyerek yaşadığı suni vicdan azabını dile getirir. Ancak romanın sonraki sayfalarında, Dorian'ın bu teklifi kabul edip başka bir kadınla önce yemeğe ardından da operaya gittiğini öğreniriz. Dorian'ın, bu davranışından dolayı kendisini eleştiren Basil adlı yakın arkadaşına tepki göstermesi, onun da bir bakıma Viktorya toplumunun anı yaşamak isteyen hazcı bireylerinden birine dönüştüğüne işaret eder:

'Yeter Basil! Duymak istemiyorum' diye bağırdı Dorian ayağa fırlayarak. 'Bana bütün bunlardan söz etmeni istemiyorum. Olan oldu. Geçmiş, geçmişte kaldı.'

'Düne geçmiş mi diyorsun?'

'Zaman her şeyi beraberinde götürür. Sadece basit insanlar duygularından kurtulmak için yıllara ihtiyaç duyarlar. Kendini kontrol edebilen birisi kendine zevk icat ederek üzüntüsüne hemen son verebilir. Ben duygularımın etkisi altında olmak istemiyorum' (Wilde, 1997, s. 112).

Viktorya döneminde seçkin sınıfa mensup bireyler, ölümüne neden olduğu kişilerin ardından üzülme ya da yas tutmak gibi insani duyguların basit insanlara özgü olduğunu düşünürler. Onlara göre üzüntüden kurtulmanın yolu, kendilerine başka bir zevk icat edip, hayatın her alanından haz almaya çalışmaktır. Zaten romanda Viktorya çağının aristokrat sınıfını temsil eden Lord Henry "İnan bana, hiçbir uygar insan zevkten kaçınmaz ve hiçbir ilkel adam zevkin ne demek olduğunu bilmez" (Wilde, 1997, s. 86) derken, zevk almayı seçkin sınıfa özgü bir eylem olarak tanımlar. Bu yaklaşım elbette ki dönemin sosyo-kültürel yapısını ve yaşam tarzını eleştiren Wilde'min eleştirel yaklaştığı bir bakış açısıdır.

2.2. Toplumsal Yozlaşma ve Ahlak Anlayışı

Viktorya Çağı ile ilgili olarak eleştirmenlerin en çok üzerinde durduğu nokta, ülkedeki toplumsal yozlaşma ve ahlaki çöküntüdür. Dönemin düşünce yapısı, ahlak anlayışı ve yaşam tarzı yazar ve eleştirmenlerin odaklandığı konular arasında önemli bir yer tutar. Houghton'a göre (1957) Viktorya Çağı insanları kendi genel inanışlarını ve doğallıklarını baskılayıp içten ve samimi olmak yerine duruma göre hareket etmeyi benimser. Oldukları gibi değil, olduklarından daha iyi görünebilmek için çaba gösteren bu insanlar kendilerini son derece dindar ve erdemli bireyler olarak sunma uğraşı içindedir. Houghton bu insanların asil ve yüce duygulardan bahsedip tam tersi bir şekilde yaşadıklarını ve gerçek yaşamdaki çirkin ve tatsız olayları görmezden gelip samimiyetsiz bir tutum ve davranış sergilediklerini öne sürer (s. 394-395).

19. yüzyıl İngiliz toplumunun geleneksel düşünce ve davranış biçimini roman karakterleri üzerinden irdeleyen Wilde da benzer düşüncelere sahiptir ve toplumdaki aksaklık ve olumsuzlukları yine aynı roman karakterlerinin söylem ve tutumları üzerinden eleştirir. Ona göre İngiliz toplumu iki yüzlüdür: "Sevgili dostum, bizim iki yüzlü insanlardan oluşan bir ülkede yaşadığımızı unutuyorsun" (Wilde, 1997, s. 143). Dahası bu toplum sürekli dedikodu yapan, farklı düşünce ve bakış açılarına tahammülü olmayan ve yanlışlar içinde yaşayan bir toplumdur (Wilde, 1997, s. 143). Hatta bu toplumda sarhoşluk, aptallık ve ahlaksızlık genel anlamda benimsenmiş olup bundan kurtulmaya çabalayan bireyler toplum tarafından suçlanır (Wilde, 1997, s. 21).

Yazarın içinde yaşadığı toplumun ikiyüzlü oluşuna olan inancı o kadar baskındır ki bu bağlamdaki eleştirileri oldukça açık, sert ve acımasızdır. Monmouth Düşesi Bayan Gladys'in evinde verdiği partiye davet edilen Lord Henry bu düşüncelerini ev sahibesiyle çay sohbetinde paylaşır. Bayan Gladys her ne kadar onun düşüncelerini paylaşmasa da bu konuda Lord Henry gayet nettir:

“Ülkeni pek sevmiyorsun galiba?” diye sordu kadın.

‘İçinde yaşıyorum.’

‘Öyleyse onun hakkında iyi şeyler söyleyebilirsin.’

‘Avrupa'nın bize ne dediğini biliyor musunuz?’ diye sordu Lord Henry.

‘Ne söylüyorlar?’

‘İki yüzlü Tartuffe’” (Wilde, 1997, s. 183).

Fransızca kökenli bir kelime olan Tartuffe İngilizce sözlüklerde “ikiyüzlü bir şekilde son derece dindar görünen kimse” (Collins English Dictionary, n.d.), “ikiyüzlü davranan kişi” (The American Heritage® Roget's Thesaurus, n.d.), “Molière'in Tartuffe adlı oyunundaki ikiyüzlü dindar bir karakter” (Merriam-Webster, n.d.) olarak geçer.

Öte yandan yazar toplumda bireysel ilişkilerin yapmacık olduğunu da düşünür. Normal şartlarda insanlar yeni dahil oldukları ortamlarda ve yeni tanıştığı insanlarla – önceden tanışsa dahi şayet aralarında bir samimiyet yoksa – mesafeli ve resmi davranır. Bu, ikili ilişkilerde insanların büyük çoğunluğunun uyduğu ya da uyması gerektiği bir toplumsal davranış normudur. Ancak yapmacık ve içtensiz ilişkilerin baskın olduğu Viktorya toplumunda insanlar arasındaki ilişkiler bu ekseninde değildir ve yazar buna eleştirel bir göndermede bulunur: “Ondan bir türlü kurtulamadım. Beni kraliyet ailesinden kişilerle tanıştırdı – kocaman taçlı ve papağan burunlu, geçkince bayanlarla. Benimle sanki en iyi arkadaşıymışım gibi konuşuyordu. Onunla daha önce sadece bir kez karşılaşmıştım fakat o bana aşırı ilgi gösteriyordu” (Wilde, 1997, s. 19). Dönemin İngiltere'sinde insanlar katlanamadıkları partilere mecburen katılır, hoşlanmadıkları ortamlarda ve haz etmedikleri insanlarla aynı atmosferi paylaşırken mutluymuşçasına tavırlar sergiler. Bu yazarın ‘iki yüzlü toplum’ derken kastettiği davranış biçimlerinden biridir.

19. yüzyıl İngiliz toplumunda, özellikle de yeni yeni ekonomik ve siyasi güç kazanmaya başlayan orta sınıf bireyleri arasında yardımseverlik kültürü oldukça yaygındır. İnsanlar kurdukları dernekler aracılığıyla yoksullara, kimsesiz çocuklara ve muhtaç insanlara her konuda yardım etmeyi amaçlar. Forsythe, B. ve Jordan, B. (2002) bu faaliyetleri sosyal sorumluluk kapsamında değerlendirse de bunun önceki yüzyıllardan gelen ve dinsel dayanağı olan bir gelenek olarak da düşünmek gerekir. Zira varlıklı kişiler, Hristiyanlık inancının gereği olarak, yoksul insanlara yardım etmek suretiyle kendi ruhlarının kurtuluşuna erdiğine inanır (BC Protestant Orphans' Home, 2007). Wilde'in Viktorya Çağı ve toplumu ile ilgili olarak rahatsızlık duyduğu bir konu da bu varlıklı insanların yoksullara ve ihtiyaç sahiplerine yardım ederken takındıkları tavidir. Yazar gizli, samimi ve içten olması gereken yardım faaliyetlerinin gösteriş amaçlı olduğunu şu şekilde ifade eder:

“Zaten eğer teyzesinin bu yemek davetine gitmiş olsaydı yoksulları beslemek ve onlara küçük kulübeler yapmaktan başka bir şey konuşulmayacağını biliyordu. Her sınıf kendi erdemlerinin önemini düşünerek kendileri için gerekli olmayan işlere girişerek yardımsever olduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Zenginler bu soylu tutumlarını öve öve bitiremeyecek, bunu açıkça söylemeye çekinseler bile yardım ettikleri üzerlerinde hakları olduğunu düşüneneceklerdi” (Wilde, 1997, s. 25).

Yazar, yaptıkları iyilikleri sürekli konuşan ve bunu topluma duyurmaya çalışan, bu davranış biçimleriyle açık açık övünen ve yardım ettikleri muhtaç insanlar üzerinde hakları olduğunu düşünen orta sınıfın gösteriş meraklısı zenginlerini eleştirir. Ancak o yıllarda henüz ortaya çıkan reklam, tanıtım, pazarlama ve markalaşma gibi ticaret pratiklerini taklit eden yardım kuruluşlarının (Roddy vd., 2019), daha etkili kampanyalar yürütmek amacıyla faaliyetlerini tüm ülkeye duyurmak için özel çaba sarfettiklerini de göz ardı etmemek gerekir.

Wilde, toplumdaki bu yozlaşmanın siyaset kurumunu da etkilediğini düşünür ve Dorian'ın teyzesinin evindeki yemek davetine katılan politikacılar üzerinden siyaset kurumunun yozlaşmış yapısını şu ifadelerle ortaya koyar: “[...] Onun sağ yanında ise toplum yaşamında liderinin peşinden, özel yaşamında ise açıcısının peşinden giden, muhafazakarlarla yemek yiyen, ama liberallerle düşünen, parlamentonun radikal üyesi Sir Thomas Burdon vardı” (Wilde, 1997, s. 48). Yazar bu ifadeyle politikacıların ilkesiz duruşlarına vurgu yapar.

2.3. Evlilik ve Cinsellik

Wilde, Viktorya toplumu için oldukça önemli ve kutsal kabul edilen evlilik kurumunu da toplumsal yaşamın bir sorunu olarak gördüğü için eleştirel bir yaklaşımla yapıtında ele alır. Sally Mitchell (1996) Viktorya çağında evliliklerin kapalı kapılar ardında değil kilisede papazın ya da resmi bir devlet görevlisinin huzurunda yapıldığını,

21 yaşından küçük olanların evliliğinde ebeveynin onayının şart olduğunu, evliliklerin 1836 yılına kadar sadece kilisede bir papazın huzurunda gerçekleştirildiğini, bu tarihten sonra ise devletin resmi görevlilerinin de nikah için yetkilendirildiğini (s. 103) söylerken, evliliğin toplum, kilise ve devlet için önemine dikkat çeker. Ancak Wilde, evliliğin önemini ve kutsallığını tutucu olan Viktorya toplumunun gözünde değersizleştirir. Evliliğin kötü bir alışkanlık olduğunu (Wilde, 1997, s. 198) ifade eden Lord Henry evlilikten pek de hoşnut olmadığını açıkça söyler:

“Sevimli Basil, hiç de değil. Unutuyorsun ki ben evli bir adamım; evliliğin tek çekici yönü de aldatmacalı bir yaşantıyı iki taraf için de zorunlu kılmasıdır. Ben karımın nerede olduğunu dünyada bilmem, karım da benim ne yapıp ettiğimi bilmez. Karşılaştığımızda –arada karşılaştığımız oluyor, birlikte bir yemeğe çağrıldığımız ya da dükün yanına gittiğimiz zaman– birbirimize, hiç gözümüzü kırpmadan, en gülünç martavalları atarız. Karım pek ustadır bunda, benden çok daha usta, doğrusunu istersen. Tarihleri o hiç şaşırılmaz, bense hep şaşırım. Ama karım yalanımı yakaladığı zaman da hiç kavga çıkarmaz. Kimi zaman keşke çıkarsa derim, o yalnızca gülüp geçer” (Wilde, 1997, s. 16).

Romanın başka bir yerinde yine Lord Henry Dorian’a evlenmemesi gerektiğini öğütler. Lord, çiftlerin amaçsızca evlendiğini ve sonunda her ikisinin de hayal kırıklığına uğradığını (Wilde, 1997, s. 58) söylerken toplumdaki evliliklerin durumuna dikkat çeker. Bu aslında Viktorya Çağı İngiliz toplumunda sıkça rastlanan bir haldir. Her ne kadar, tutucu bir toplum olduklarından, evlilik kavramsal olarak kutsal ve önemli olarak görülse de toplumsal yaşamda bunun pratiği çok daha farklıdır. En büyük hatasının evliyken flört etmemek olduğunu söyleyen Bayan Narborough (Wilde, 1997, s. 163), bu çağda devam eden evliliklerin de aslında ne şekilde yürüdüğü konusunda okura farklı bir bakış açısı sunar.

Öte yandan dönemin ailelerinin ve genç kızlarının evliliği statü atlama ve zengin olmanın kestirme bir yolu olarak gördükleri bilinen bir gerçektir. Bunu, dönemin en büyük kadın romancılarından sayılan Jane Austen’in neredeyse tüm yapıtlarında görebiliriz. Bu tarz bakış açısına bu romanda da sıkça rastlarız. Sibyl Vane’nin annesi bunlardan biridir. Dorian Gray’in kızıyla ilgilendiğini duyunca kısmen temkinli ve endişelidir: “Paragöz anne konuşma biçimini değiştirmişti. Adam hakkında bir şeyler öğrenmek istiyordu. Bu genç adam belki zengin olabilirdi. Eğer öyleyse, evlilik tabii ki düşünülebilirdi” (Wilde, 1997, s. 70). Annenin endişesini giderecek tek şey hiç tanımadığı ve bir kez bile görmediği bu adamın zengin olma ihtimalidir. Hatta ne anne ne de Sybil Vane, adamın adını dahi bilmez (Wilde, 1997, s. 73). Ancak Sibyl, adını dahi bilmediği bu genç adama âşık olduğunu söyler. Anne hiç tanımadığı birine âşık olmaması gerektiği konusunda kızını annelik görevini yaparak uyarır. Yine de evlilik için “Fakat dediğin gibi zenginse...” (Wilde, 1997, s. 70) diyerek açık kapı bırakır. Kızın, Dorian Gray’e duygusal bir bağ ile bağlı olduğunu, “... bana her zaman çok kibar davranıyor. Bunun yanında zengin bir görünümü var ve gönderdiği çiçekler çok güzel” (Wilde, 1997, s. 71) ifadesinden anlayabilmekteyiz. Viktorya Çağında 17 yaşında bir kızın erkeğe âşık olması için ‘zengin bir görünüm’ yeterince önemli ve belirleyicidir.

Romanda kadınların evlilik için erkekte zenginlik ve iyi bir toplumsal statü arayışı sadece Sibyl Vane ve annesi ile sınırlı değildir. Bayan Narborough da kızlarını onlardan daha yaşlı fakat zengin erkeklerle evlendirerek (Wilde, 1997, s. 163) Viktorya çağının ruhuna uygun hareket eder.

Wilde, romanda kadınların zengin koca arayışını öne çıkardığı gibi, benzer şekilde zengin erkeklerin de evliliklerde zenginlik ve sosyal statü farkını gözettiklerini vurgular. Lord Henry’nin Dorian’ın kendisinden statü ve malvarlığı açısından daha düşük olan Sibyl Vane ile nişanlandığını duyduktan sonra gösterdiği tepki buna örnektir: “Fakat Dorian’ın mevkisini ve zenginliğini düşünsene. Kendinden aşağıda birisiyle evlenmesi çok saçma olur” (Wilde, 1997, s. 81). Toplumun her kesiminde evliliğe bakış açısı aynıdır. İnsanların kendi sosyal sınıfından birisiyle evlenmesi gerektiğine ve bu kişilerin de ekonomik anlamda en azından denk olmaları gerektiğine inanılır.

Viktorya çağında evlilik ve aile kutsal kavramlar olarak öne çıkarken cinsellik de uzak durulması gereken bir tabu olarak göze çarpar. Toplumda cinselliğin açıkça konuşulması veya yazılı olarak metinlerde yer alması bir yana, örtük anlatım ya da ima yoluyla bahsedilmesine dahi anlayış gösterilmez. Çünkü toplum bu konuda da oldukça tutucu ve bağnazdır. Örneğin hayvanat bahçesindeki hayvanlara mahrem yerleri görünmesin diye pantolon giydirilir ve piyano masasının bacakları kadın bacaklarını çağrıştırdığı gerekçesiyle örtülür. Bununla beraber yine aynı toplum küçük kızların bile hayata tutunabilmek için bedenlerini satmak zorunda kalmalarına seyirci kalır. Toplumun bu çarpık ve çelişkili yaşam biçimine tepkisiz kalması da onları bağnaz, tutucu, dar kafalı ve ikiyüzlü (Murfin & Ray, 2009) olarak niteleyen araştırmacıları haklı çıkarır.

Wilde, böylesi tutucu bir toplumda cinsellik konusunda sınırları zorlayıp homoseksüel çağrışımlar yapan ve hatta zaman zaman doğrudan homoseksüellik ile ilişkilendirilen cümleleri açıkça ve korkusuzca yazabilmiştir. Bunun kendi homoseksüel eğilimlerinin ve özel yaşamındaki bu gibi ilişkilerinin yansıması olduğu söylenebilir. Romanda da bu cesur söylemlere sıkça rastlanır. Örneğin Basil’in Dorian ile tanışmasını anlattığı sahne bunlardan biridir:

“Onunla daha önce sadece bir kez karşılaşmıştım. Fakat o bana aşırı ilgi gösteriyordu. On dokuzuncu yüzyılın ahlaksızlığının standardı konusunda gazetelerde çıkanlar üzerine konuştuk. Aniden kişiliği beni

derinden etkileyen genç adamla yüz yüze geldik. Neredeyse dokunacak kadar birbirimize yakındık. Gözlerimiz tekrar buluştu. Pervasızca, Bayan Brandon'dan bizi tanıştırmasını istedim. Bu her ne kadar yanlış da olsa kaçınılmazdı.” (s. 19)

Basil, bir taraftan '19. Yüzyılın ahlaksızlığına' göndermede bulunurken bir taraftan da yaptığının yanlış olduğunu itiraf ederek dönemin ahlak anlayışını da göz ardı edemediğini belli eder. Basil'i bu şekilde konuşturan yazarın bilinçaltında, dönemin geleneksel ve ahlaki yapısına uygun davranma kaygısı açıkça görülür. Ancak yazar her zaman bu şekilde temkinli değildir ve dönemin ahlaki değerlerini umursamadığı söylemlerine de rastlarız. Basil'e tanıştığı genç adamın kendi hayatına bir anlam kattığını, hayatını farklılaştırdığını ve biçimlendirdiğini (s. 22) söyleten Wilde, bir erkeğin başka bir erkeğe ilgi duyması gibi Viktorya toplumu tarafından asla hoş görülmemeyecek kaygan ve sorunlu bir alana girer ve dönemin değer yargılarına açıkça meydan okur.

Öte yandan Dorian'a ilgi duyan tek erkek Basil değildir. Dorian'ı betimleme tarzından Basil'in yakın arkadaşı Lord Henry'nin de Dorian'a ilgi duyduğu anlaşılır: “Gerçekten de çok yakışıklıydı. İyi kıvrımlı al dudakları, etkileyici mavi gözleri ve bakımlı altın sarısı saçları vardı. [...] Çok çekicisiniz.” (s. 28) Burada kullanılan ifadeler adeta güzel bir kadını betimler niteliktedir. Yazarın burada yansıttığı betimleme anlayışı çağın ahlaki normlarına bir başkaldırı niteliğindedir. Üstelik yazar Basil ve Lord Henry'nin Dorian'ı birbirlerinden kıskandıklarını ima ederek sınırları daha da zorlar ve toplumun sinir uçlarına korkusuzca dokunur. Aslında bu Wilde'in çok da yabancı olduğu bir durum değildir. Nitekim Simkin (2020) Wilde'in gerçek yaşamında Lord Alfred Douglas ve Robert Baldwin Ross ile benzer ilişki yaşadığını ve her iki erkeğin de Wilde'ı birbirlerinden kıskandığına yönelik birçok haberin yapıldığını ileri sürer.

Romanda Dorian'ın da Lord Henry'e karşı ilgisiz olmadığı görülür: “Yanında duran uzun boylu, nazik adamdan hoşlanmasını engelleyemiyordu. Romantik, esmer yüzündeki ifade onu çok etkiliyordu. Kısık, ağır sesinde onu büyüleyen bir şey vardı. Soğuk, narin elleri onu cezbediyordu.” (s. 33) Yazar Dorian'ın Henry'e olan tutkusu üzerinden dönemin toplumsal ve ahlaki yapısını sarsmaya devam eder. Ancak Dorian'ın başka bir erkekle duygusal bir ilişki yaşamak konusunda ikilem içinde olduğu ve bundan çekindiği hissedilir: “Ama aynı zamanda ondan korkuyor ve çekiniyordu. [...] Aman canım, ne vardı bunda korkacak? Bir okul çocuğu ve kız değildi ki o... Böyle bir şeyden korkmak çok aptalcaydı” (Wilde, 1997, s. 33). Wilde da böyle bir ilişkiden korkmamış ve ilişkisini toplumun gözü önünde sürdürmekten çekinmemiştir. Wilde'ın toplum tarafından tabu sayılan bu yasaklı alana girmesi ve bunu yaptında kayıt altına alması, dönemin toplumsal ve geleneksel ahlak anlayışını tartışmaya açması bakımından elbette ki oldukça önemlidir.

3. SONUÇ

Viktorya Çağı, özellikle toplumsal yaşamdaki gelişmeler bağlamında dünya ve insanlık tarihini ciddi anlamda etkileyen bir dönemdir. Tüm insanlığı etkisi altına alan sanayileşme, emperyalizm ve kapitalizm süreçleri, özellikle de İngiltere'de, en etkili ve güçlü toplumsal yansımalarını bu dönemde ortaya koyar. Toplumun bütün katmanlarının her anlamda hızlı bir değişim ve dönüşüm geçirdiği bu dönemde, insanların yaşam tarzı ve ahlak anlayışı da aynı hızla dönüşür. Önceki yüzyıllarla karşılaştırıldığında, bu dönüşümün ne denli keskin olduğu bugün bile rahatlıkla gözlemlenir. Öyle ki bu döneme özgü 'Viktorya Çağı Ahlak Anlayışı ve Yaşam Tarzı' günümüzde başlı başına ayrı ve bağımsız kavramlar olarak sosyal bilimler alanında çalışma konusu haline gelmiştir.

Bu çağdaki değişimin daha çok olumsuz yönde olduğu ve toplumsal dejenerasyon ve yozlaşmanın daha belirgin olduğu, Viktorya kavramının günümüzde bile olumsuz bir sıfat olarak kullanılmasından da anlaşılabilir. İnsanların gerek toplumsal gerekse bireysel yaşamına doğrudan yansıyan ve büyük oranda dejenerasyon olarak tanımlanabilecek bu kültürel, düşünsel ve dinsel dönüşüm, edebiyat dünyasının ilgisini çeker. Bunu yapıtlarının odak noktası haline getiren yazarlardan biri geç Viktorya dönemi yazarlarından olan Oscar Wilde'dır.

Wilde, en önemli yapıtı olan *Dorian Gray'in Portresi* romanında çağın toplumsal ve bireysel yaşam üzerindeki olumsuz etkisini kıyasıya eleştirir. Özel yaşamında da aykırı bir yaşam tarzı sürdürerek çağı eylemleriyle protesto eden yazar, yapıtındaki söylemleriyle de dönemin yaşam tarzını ve ahlak anlayışını reddeder. Özellikle de cinsel tercihleri nedeniyle toplum tarafından dışlanan yazar, çağın her anlamda tabusu olarak kabul edilen cinsellik konusunu toplumun değer yargılarını hiçe sayarak eserinde işlemekten çekinmez. Yazar, romanda Dorian Gray, Lord Henry Wotton ve Basil Hallward gibi erkek karakterlerin birbirlerine olan ilgisini bazen örtük bazen açık bir biçimde yansıtarak oldukça tutucu olarak bilinen toplumun sinir uçlarına dokunarak özellikle de dinsel tutuculuk kaynaklı tepkilerini yok sayar.

Öte yandan yazar, bu dönüşüm çağında, geleneksellik ve modernizm arasında sıkışan ve nerede duracağını tam olarak kestiremeyen toplumun reaksiyonunu ikiye bölümlü bir duruş olarak kabul eder ve bunu romanında açıkça yazmaktan da geri durmaz. Ona göre İngiliz toplumunun ahlak ve güzellik anlayışı sanayileşme ve kapitalizmin doğal bir sonucu olan para ve sınıfsal statü eksenindedir ve bu da insanların ikiye bölümlü bir yaşam tarzını benimsemesine ve ahlaki anlamda yozlaşmasına yol açar. Yazar, evlilik tercihlerinde para ve toplumsal statünün

ne denli önemsendiğini Sibyl Vane, annesi Bayan Vane ve Bayan Narborough gibi roman kişileri üzerinden gösterir ve bunun da insanları dejenere edip bayağılaştırdığını ima ederek toplumun bu bağlamdaki değer yargılarını eleştirir.

Sonuç olarak Oscar Wilde Viktorya çağının sonlarında yazdığı tek romanıyla, çağın değer yargılarını, ahlak anlayışını, toplumsal ve bireysel yozlaşmayı ustaca kurguladığı olay örgüsü ve titizlikle betimlediği roman karakterleri üzerinden sakıncalı ve yasaklı alanları da korkusuzca ihlal ederek toplumsal tepkiye aldırılmadan eleştirir.

KAYNAKÇA

- Bağçeci, Y. (2020). İngiltere'de 1832 parlamento reformu. *Researcher: Social Science Studies*, 8(2), 17-39. <https://doi.org/10.29228/rssstudies.42010>.
- BC Protestant Orphans' Home (2007). *Philanthropy*. https://web.uvic.ca/vv/student/orphans/philanthropy.html#Philanthropy_in_the_19th_Century
- Carlyle, T. (1831, December). Characteristics. *The Edinburgh Review*. <https://cruel.org/econthought/texts/carlyle/carlchar.html>
- Collins Dictionary. (n.d.). Tartuffe. In *Collinsdictionary.com dictionary*. <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/tartuffe>
- Forsythe, B., & Jordan, B. (2002). The victorian ethical foundations of social work in England Continuity and Contradiction. *The British Journal of Social Work*, 32(7), 847-862. <http://www.jstor.org/stable/23716558>
- Houghton, W. E. (1957). *The Victorian Frame of Mind, 1830-1870*. Yale University Press.
- Howe, A. (2016). The Hungry Forties. *Revue d'histoire du XIXe siècle*. 52(1), 47-64. <https://doi.org/10.4000/rh19.4989>.
- Láng, V. K. (2015). "Close Your Eyes, and Think of England" Ethics or Prudery: Moral Questions in Victorian England. *Conference: MultiScience - XXIX. microCAD International Multidisciplinary Scientific Conference*. <https://doi.org/10.26649/musci.2015.101>.
- Lee, L. (2017). All sorts of influences brought to bear. *The Wildean*, 51, 3-17. <https://www.jstor.org/stable/48570721>
- Merriam-Webster. (n.d.). Tartuffe. In *Merriam-Webster.com dictionary*. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/Tartuffe>
- Mitchell, S. (2009). *Daily Life in Victorian England* (2nd ed.). Greenwood Press.
- Murfin, R. C., & Ray, S. M. (2009). *The Bedford Glossary of Critical and Literary Terms* (3rd ed.). Bedford/St. Martin's.
- Poteet, L. J. (1971). "Dorian Gray" and the Gothic Novel. *Modern Fiction Studies*, 17(2), 239-248. <http://www.jstor.org/stable/26279102>
- Roddy, S., Strange, J. M., & Taithe, B. (2019). *The Charity Market and Humanitarianism in Britain, 1870-1912*. Bloomsbury.
- Simkin, J. (2020). *Robert Ross*. <https://spartacus-educational.com/FWWrossR.htm>
- Taş, M. R. (2017). Literary Analysis of 'White Teeth' by Zadie Smith and 'Honour' by Elif Shafak from the Standpoint of Plagiarism. *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 12(5), 497-508. <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.11343>
- The American Heritage Roget's Thesaurus. (n.d.). Tartuffe. In *The American Heritage Roget's Thesaurus*. <https://www.freethesaurus.com/Tartuffe>
- Xiao, B. (2015). Morality in Victorian Period. *Theory and Practice in Language Studies*, 5(9), 1815-1821. <http://dx.doi.org/10.17507/tpls.0509.07>
- Wilde, O. (1997). *Dorian Gray'in Portresi*. Cem Yayınevi.
- Wilson, A. N. (2002). *The Victorians*. Arrow Books.

ÇALIŞMANIN ETİK İZİNİ

Yapılan bu çalışmada "Yükseköğretim Kurumları Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Yönergesi" kapsamında uyulması belirtilen tüm kurallara uyulmuştur. Yönergenin ikinci bölümü olan "Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiğine Aykırı Eylemler" başlığı altında belirtilen eylemlerden hiçbiri gerçekleştirilmemiştir.

Etik kurul izin bilgileri

Çalışma kapsamında etik kurul izni gerektirmemektedir.

ARAŞTIRMACILARIN KATKI ORANI

Yazarın araştırmaya katkı oranı %100'dür.

ÇATIŞMA BEYANI

Araştırmada herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ya da kişisel yönden bağlantı bulunmamaktadır. Araştırmada herhangi bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.